

Stanisław Pigoń

Jeden list A. Mickiewicza : (do przyszłego krytycznego wydania "Korespondencyi")

Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej 13/1/4, 376-378

1914/1915

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

dząca nas tutaj notatka — echo dawnych rozmów dwu apostołów »nowej ewangelii«. Nie wdając się na tem miejscu w analizę samego problemu prorocstwa, sądzę, że dla tych, którym znana jest bezwzględna sumiennosc i wyjątkowa pamięć Goszczyńskiego (na której też historia literatury już wiele zbudowała), świadectwo jego będzie mieć decydującą wartość.

Notatka brzmi: ¹⁾

»Moja rozmowa z Mickiewiczem o sławnem 44 w jego Dziadach i w ogólnosci o całym tym ustępie proroczym.

Kiedym go pytał, co on w rzeczywistości rozumiał przez tę liczbę 44, odpowiedział mi opowiadając obszernie pracę swoją nad tem miejscem Dziadów. — Było to w Dreźnie. — Miał nadzwyczajne natchnienie. — Przez trzy dni nie mógł się oderwać od pisania. — Stół zasłany był czystym papierem, a on cały dzień leżał prawie na stole i pisał — zaledwie tyle tylko odrywał się od pracy, ile było potrzeba niekiedy zjeść cokolwiek, poczem wracał natychmiast do siebie i ciągnął dalej pracę. — Kreśląc obraz proroczy tego męża Zbawcy Polski zdawało mu się, że tym mężem on' będzie. — Nie płynęło to z zrozumiałości, bo czuł cały ogrom ofiary leżący na takim człowieku — trudzie trudów. — Rysy któremi kreśli tego męża rzucał bezwiednie, bez żadnego rozmysłu — nie zdawał sobie podczas pracy sprawy z tego obrazu i dzisiaj zdać jej nie umie. — Podobnie położył liczbę 44 — niewiedząc, dlaczego tę liczbę a nie inną położył — położył ją, bo mu sama nastroczyła się w chwili natchnienia, gdzie nie było miejsca dla żadnego rozumowania«.

Kraków.

Mieczysław Świerż.

Jeden list A. Mickiewicza.

(Do przyszłego krytycznego wydania „Korespondencyi“).

Znowu zagadka wydawnicza taka sama, na jaką przed dwoma laty na tem miejscu²⁾ zwrócił uwagę wydawca nad wydawce, J. Czubek. Odzyskany został dla wolnego badania autograf listu A. Mickiewicza i znowu się okazuje, że między nim a tekstem drukowanym w *Korespondencyi* zachodzą niewytłumaczalne, duże różnice.

Autograf wspomniany zachował się w zbiorze polenartowiczowskim i przeznaczony jest dla Biblioteki Krasieńskich w Warszawie. Jestto arkusz siwego papieru listowego formatu 21·5×14 cm., — znak wodny: gęste prążki poziome i po pięć pionowych na kartce, — wypełniony na 3 stronicach charakterystycznie mickiewiczowem pismem;

¹⁾ Po raz pierwszy opublikował ją podpisany w *Czasie* z dn. 5 listop. 1913 (nr. 511) w artykulu pt. „44-Mickiewicz“, do tekstu notatki jednak zakradły się pewne omyłki, stąd notatkę ze względu na jej znaczenie ogłaszam ponownie w tekście właściwym. (Przyp. autora).

²⁾ *Pam. liter.*, 1912, str. 455-59.

atrament brunatny, margines od lewej — nierówny. Dolną część drugiej kartki, wielkości 14×6 cm. — odcięto. Barbarzyństwo to zawdzięczać mamy zapewne jakiemuś zbieraczowi podpisów, bo podpisem prawdopodobnie kończył się list u dołu trzeciej strony. Na stronie 4-ej u góry jest przypisek podpisany inicjałami *A. M.*

Pisany był list do przyrodniej siostry Celiny, Zofii Szymanowskiej, bawiącej podówczas przy osieroconej od marca 1855 r. rodzinie Mickiewicza w Paryżu. W r. 1861 wysłała ona za Lenartowicza; tym to, zdaje się, sposobem dostał się list do dzisiejszego zbioru.

Wobec tego, że dziś każde słowo Mickiewicza mieć może doniosłość dokumentu, a osobne wynotowywanie wszystkich, dość licznych, odmianek tekstu utrudniłoby raczej sprawę, trzeba było i tym razem przedrukować tu całą poprawną, pełną redakcję listu. Błędy wydań dotychczasowych**) wskazują w przypiskach, z wyjątkiem zbyt często, karygodnie przekraczanej interpunkcyi autografu i używania dużych liter. Ustępy opuszczone w wydaniach — ujmuję w gwiazdki.

* * *

Konstantynopol, 25 Październ.¹⁾

[*str. 1.*] Ledwie²⁾ teraz listy wasze Szanowna Panno Zofio, datowane z³⁾ września doszły mnie, po długiej wędrówce na Warnę i Burgas. Jdę wraz⁴⁾ do konsulatu, zrobię prokuracyą i stamtąd list rzucę na pocztę. Przepróście pana Laurent za opóźnienia.

Zdrowszy⁵⁾ jestem. Słabość mię⁶⁾ była napadła zwyczajna obozowa, wszyscy ją tam przebywają. Mimo tę słabość tęskno mi za obozem. To co Henryk pisał o tamecznem życiu, możecie brać za dosłowną⁷⁾ prawdę. Ależ bo byliśmy tylko w gościnie, i tylko używaliśmy kiedy drudzy razem⁸⁾ muszą pracować — W obozie między wielu dawnymi znajomymi, spotkałem Wołowskiego⁹⁾, naszego krewniaka, syna Bormistrza.¹⁰⁾ Przychodził do [*str. 2*] mnie prosząc o rekomendacyą do Jenerała. Poprowadziłem¹¹⁾ go tam. Sadyk Pasza powiedział, że o przeszłości jego chce zapomnieć, ale że go ostro trzymać będzie aż ujrzy poprawę. *Zresztą przyrzekł awansować go wkrótce.* Może przypomnisz sobie Kuczyńskiego. Bywał u mnie często na Batignolles, Marynia go widywała, kazał oświadczyć jej ukłony. Jest on teraz pułkownikiem arabów, i szefem¹²⁾ sztabu wojsk egipskich. Nie poznałbym go. Czarny iak Arab, i wszystkie ma ruchy¹³⁾ beduinskie. Człowiek niepospólny, jeśli pożyje daleko zajdzie. Nie wiem czyście znały Berwińskiego poetę. Odwiedzał mię¹⁴⁾ w Paryżu tego roku. Ceniłem jego pisma, tylko że

**) Cytuję z wydania Reitera (Lwów b. r. [1913] t. XII. str. 312—13), który zresztą wiernie powtórzył tekst za wydaniem z r. 1885, t. VIII (Kor. A. M. t. II.) str. 122.

¹⁾ W(ydanie): „29 października 1855 roku“. — ²⁾ W.: „Zaledwie“. — ³⁾ W rp. czytałyby można ewentualnie „2 września“, choć z małym prawdopodobieństwem. — ⁴⁾ W.: „zaraz“. — ⁵⁾ W.: „Zdrowy“. — ⁶⁾ W.: „mnie“. — ⁷⁾ W.: „słowną“. — ⁸⁾ W wydaniu „razem“ brak. — ⁹⁾ W.: „Aleksandra W...“ — ¹⁰⁾ W.: „burmistrza“. — ¹¹⁾ W.: „Zaprowadziłem“. — ¹²⁾ W.: „i“ brak. — ¹³⁾ W.: „ruchy ma“. — ¹⁴⁾ W.: „mnie“.

wpadał [str. 3] w chorobę podobną Norwidowej, i stawał się nudnym. Teraz w obozie zdrow i krzepki, dowodzi plutonem, i pracuje razem w sztabie. Dokuczają mu nieco koledzy, że literat, czego on się wypiera. Tak tu literatura nie popłaca. O innych znajomych Baszach, bimbaszch,¹⁵⁾ miralaimach¹⁶⁾ wam¹⁷⁾ nie piszę bo ich nie znalazcie. Wszyscy bardzo się odmienili po tylu latach i wszyscy na lepsze.¹⁸⁾

*Każ proszę Maryni żeby zrobiła mi kopią miesięcznych domowych wydatków i przysłała następną pocztą. Co będzie brakać na wydatki chciej zastąpić ze swego, aż do przyszłych rozporządzeń.¹⁹⁾

[Str. 4.] Prokuracyi dziś nie było można wygotować dla nieobecności Posła i innych przeszkod. Chyba przyszłym kurierem odeszłą ją do Paryża.

A. M.*

* * *

Jak widać, zmiany dotyczą nie tylko interpunkcyi i dużych liter, ale rozciągają się na większą ilość wyrazów. W środku tekstu pominięto całe zdanie, opuszczono też dłuższy końcowy ustęp listu — przecież dla charakterystyki Mickiewicza zgoła nie obojętny!

List, choć bez podania roku, pochodzi niewątpliwie z r. 1855; świadczy za tem choćby miejscowość nadania. Wiadomo, że w Konstantynopolu stanął poeta 22. września 1855 r.

Nad podobną zagadkową rozbieżnością między wydaniem a autografem zastanawiał się ongiś p. Czubek. Tuby można dodać, że w naszym wypadku winowajcą jest — zdaje się — Lenartowicz, który niedbale odpisał dla wydawcy tekst; a ustęp końcowy — zdaniem jego widocznie zbyt osobisty — opuścił. Bodaj czy nie można z pewnem prawdopodobieństwem przypuścić, że Lenartowicz też obdarzył jakiegoś szczęśliwca wycinkiem z tego autografu; pamiętamy, że tak robił z *Królem Duchem* Kornel Ujejski.

Ale to przypuszczenia. Są natomiast dwie rzeczy w tej sprawie pewne. Pierwsza ta, że po notatce p. Czubka, po tem, co p. M. Kridl^{***)} wydobyl z warszawskich Mickiewiczianów i po wypadku niniejszym nie można już wierzyć w poprawność ogłoszonego w r. 1880—5, a obecnie powtórzonego przez p. Reitera tekstu *Korespondencyi*.

Druga zaś wynika stąd jasno: dla dobra przyszłych prac nad Mickiewiczem pilna zachodzi potrzeba krytycznego wydania tej *Korespondencyi*.

Po wydaniu »Korespondencyi Filomatów« czyżby nie była do tego powołana Akademia Umiejętności?

Prokocim.

Stanisław Pigoń.

¹⁵⁾ W.: „bimbaszach“. — ¹⁶⁾ W.: „mizaiłaimach“. — ¹⁷⁾ W.: „wam“ brak. — ¹⁸⁾ W.: „Przyjmij moje pozdrowienia. — Adam Mickiewicz“. czego w dochowanym rękopisie niema. — ¹⁹⁾ W rp. tekst się urywa z powodu odcięcia kartki.

^{***)} *Prace komisji hist.-liter.* Warsz. Tow. Nauk. T. I. Warszawa 1914. t. I. str. 39—64.